

Література

1. BIS Paper #28 «The Banking System in Emerging Economies: how much progress has been made?», Monetary and Economic Department, серпень 2006.
2. *Gropp, R. and Vesala, J.* (2001), «Deposit Insurance and Moral Hazard: Does the Counterfactual Matter?», Working Paper #47, European Central Bank.
3. Інші інформаційні матеріали сайту Банку Міжнародних розрахунків та Базельського комітету www.bis.org
4. Тенденции развития мировой банковской системы (www.business.dp.ua)
5. Иностранный капитал в банковской системе Украины // В. Гец. — Зеркало недели. — 2006.
6. Навчальний посібник «Грошово-кредитні системи зарубіжних країн» — І. В. Шамова, Київ, КНЕУ — 2001.
7. Гроші та кредит: За ред. М. І. Савлука. — К., 2001.
8. Навчальний посібник «Банківський менеджмент», Київ — 2003.
9. *International Business: Competing in the Global Marketplace*, Charles W.L.Hill.
10. Базель 2: Предпосылки, стоимость, последствия (www.infowatch.ru)

Стаття надійшла до редакції 31.10.2006

УДК 336.77.01

О. М. Мельник, д-р екон. наук, проф.,
КНЕУ імені Вадима Гетьмана

ДОВГОТРИВАЛІ ЗМІНИ У ДИНАМІЦІ КРЕДИТНОЇ АКТИВНОСТІ У ФРАНЦІЇ

У статті розглядаються проблеми відповідності існуючих теоретичних поглядів на довгострокову динаміку кредитної активності реальному стану справ у кредитній сфері Сполучених Штатів Америки протягом 1950—2004 рр.

КЛЮЧОВІ СЛОВА: великі хвилі економічної динаміки, довгострокова динаміка кредитної активності, довгострокова динаміка інфляції.

Треба відзначити, що система кредитних відносин суспільства не є замкнутою системою. Вона є структурним елементом більшої надсистеми, а тому зазнає суттєвого впливу з боку інших складових елементів суспільного відтворення, зокрема, з боку продуктивних сил суспільства, розвитку яких і підпорядковується, значною мірою, її еволюція.

Циклічні зміни у кредитних відносинах пов'язані з циклами суспільного відтворення. Матеріальною основою і найбільш по-

мітною характеристикою змін останнього є циклічні зміни у продуктивних силах суспільства. Зміни у продуктивних силах суспільства викликають відповідні зміни у системі суспільних відносин як на національному, так і на міжнародному рівні, зокрема і у кредитних відносинах. А тому достатньо важливо простежити той зв'язок, який існує між довгими хвилями економічної динаміки та кредитною активністю у провідних промислово розвинутих країнах світу, які є на сьогоднішній день локомотивами економічного розвитку і досягли найвищого рівня розвитку продуктивних сил.

Однією з найбільш важливих рис розвитку продуктивних сил є те, що цей процес відбувається не плавно, а поштовхами. Тобто тривалі періоди інтенсивного розвитку продуктивних сил змінюються настільки ж тривалими періодами відносного спаду в цьому процесі. Першим на дану обставину наприкінці 20-х років XX ст. звернув увагу М. Д. Кондратьєв. З того часу дані економічні процеси одержали назву «великих чи довгих хвиль кон'юнктури Кондратьєва».

До вивчення великих хвиль кон'юнктури М. Д. Кондратьєва підштовхнуло дослідження зміни рівня товарних цін за тривалий період (приблизно за 140 років). Дослідження зміни товарних цін показало, що середній рівень товарних цін описує ряд коливальних рухів тривалістю близько 50—60 років. Надалі аналогічні коливальні рухи М. Д. Кондратьєвим були виявлені в динаміці й інших економічних показників.

На основі свого дослідження Кондратьєв виділяє «чотири емпіричні правильності», тобто найважливіші риси чи закономірності, характерні для великого циклу.

1) Біля джерел зародження підвищувальної фази чи на самому її початку відбуваються глибокі зміни всього життя суспільства. Цим змінам передують значні науково-технічні винаходи і нововведення.

2) Підвищувальні фази великої хвилі, на думку Кондратьєва, більш багаті соціальними потрясіннями (революції, війни і т. п.), ніж знижувальні.

3) Знижувальні фази кожного великого циклу супроводжуються тривалою й особливо різко вираженою депресією сільського господарства.

4) Періодичні кризи промислового (9—12-літнього) циклу немов би нанизуються на відповідні фази довгої хвилі і змінюючи свою динаміку в залежності від неї. У періоди тривалого підйому в середньому циклі більше часу припадає на економічне зростання і «процвітання», а інтенсивність цього зростання істотно вище. У період спаду великої хвилі спостерігається зворотна картина.

Кондратьєв вказував, що виділені ним «емпіричні правильності» надзвичайно важливі не тільки як ознаки, що характеризують великі цикли, але вони надзвичайно важливі і для розуміння механізму появи цих хвиль.

Весь механізм появи довгої хвилі, згідно поглядів Кондратьєва, замикається кредитною сферою. Він відзначав, що для рішучого і тривалого підйому необхідний значний резерв вільного капіталу, як у грошовій, так і в продуктивній формі. Верхню поворотну точку в довгій хвилі Кондратьєв пояснював надмірно високим відсотком, тобто дорожнечою позикового капіталу, а нижню точку — дешевиною кредиту, тобто низьким відсотком. Проте, незважаючи на величезну заслугу М. Д. Кондратьєва в створенні теорії великих хвиль, сучасна теорія довгих циклів дещо відмінна від його уявлень. За період, що минув після смерті Кондратьєва, значно змінилися умови функціонування економіки, були виділені нові закономірності, нові взаємозв'язки явищ, що пов'язані з великими хвилями. І у зв'язку з цим доречним буде простежити, яким чином взаємодіють між собою велика хвиля та кредитна сфера у провідних економічно розвинутих країнах на сучасному етапі.

Аналіз процесів, які відбуваються у кредитній сфері, доречно почати з розгляду того, як змінювалась кредитна активність у Франції протягом останньої великої хвилі. При цьому будуть вивчатись дані за період з 1950 по 2004 роки, які відображені у такому періодичному виданні МВФ, як *International Financial Statistics*. У якості саме такого проміжку для розгляду динаміки цей період обраний не випадково, оскільки цей період є періодом повної великої хвилі. На цей період припадає кінець підвищувальної стадії четвертої хвилі, знижувальна стадія четвертої хвилі та початок підвищувальної стадії п'ятої хвилі.

Проблема нівелювання коротко- та середньострокових коливань, які присутні протягом усього перебігу великої хвилі, вирішувалась через дослідження середніх значень відповідних показників протягом десятилітнього періоду. Це дає можливість згладити і нівелювати дію тимчасових чинників, залишивши в полі зору вплив лише тих чинників, що діють тривалий час.

Франція для аналізу теж обрана не випадково. Вона є однією з семи провідних економічно розвинутих країн світу. Саме ці країни є країнами, що належать до великих економічно розвинутих країн, які мають відносно цілісні економіки, що являють собою відносно самостійні господарські галузеві комплекси; вони можуть себе відносно самостійно обслуговувати і відносно замкнуто існувати. Окрім того, саме вони (ці сім провідних економічно розвинутих країн)

генерують економічні зміни. Саме ці країни належать до країн першого ешелону великої хвилі, на відміну від інших країн, які лише підхоплюють та розповсюджують ті зрушення, які згенеровані найбільш потужними промислово розвинутими країнами.

Аналіз процесів, які відбуваються у кредитній сфері Франції, слід почати з вивчення того, як змінювалась відносна величина наданих економіці кредитів. Причина дослідження саме відносної величини наданих економіці кредитів обумовлена тим, що, з одного боку, абсолютна величини наданих економіці кредитів не є показовою, оскільки вона повинна бути модифікована чи пристосована до постійного процесу інфляції. А з іншого боку, більша за масштабами чи більш інтенсивно зростаюча економіка буде продукувати більший обсяг кредитної активності чи більш високі темпи її зростання, а тому співставити між собою показники по кількох різних країнах стає практично неможливо. Саме тому при співставленні потрібно розглядати показник відносної кредитної активності: загальну величину кредитів, що надані економіці, у порівнянні із загальною величиною номінального ВВП країни. Саме цей показник з одного боку нівелює вплив інфляційних процесів, а з іншого робить співставними відповідні показники по економіках різних країн.

Окрім того, досить важливо розглянути зміни у величині кредитної активності у співставленні зі змінами у величині відсоткової ставки та інфляції, оскільки величина відсоткової ставки та інфляції являють собою ті чинники, які досить істотно впливають на величину загальної кредитної активності — це по-перше, а по-друге, зміни у величині відсоткової ставки та інфляції самі по собі є досить важливими у зв'язку з тим, що вони входять до переліку тих чинників, які самі визначають перебіг великої хвилі.

Таблиця 1

**КРЕДИТНА АКТИВНІСТЬ У ФРАНЦІЇ ПРОТЯГОМ 1950—2004 рр.
(у середньому за період)**

Роки	1950—1959	1960—1969	1970—1979	1980—1889	1990—1999	2000—2004
Кредити до ВВП (%)	34,1	34,6	52	90,5	104	117
Інфляція	6,5	4	8,9	7,4	1,6	1,9
Короткостроковий % (номін.)	3,7	5,2	8,4	10,9	6,4	3,3
Довгостроковий % (номін.)	5,7	5,5	9,0	11,7	7,1	4,9
Короткостроковий % (реальн.)	-2,9	1,2	-0,5	3,5	4,5	1,4
Довгостроковий % (реальн.)	-0,8	1,5	0,1	4,4	5,2	2,9

Аналіз відносної кредитної активності у Франції свідчить, що вона змінилась протягом великого циклу досить істотно (див. дані таблиці 1). Якщо на початку 50-х років співвідношення кредитів до ВВП знаходилося на рівні 30 %, то на початку XXI ст. воно зросло до 121 %. Проте зростання рівня кредитної активності відбувалося нерівномірно. Протягом 50-х років показник співвідношення кредитів до ВВП зріс лише на 0,5 відсоткових пункти: з 34,1 % у середньому протягом 1950—1959 рр. до 34,6 % у середньому протягом 1960—1969 рр. Найбільш інтенсивно процес зростання рівня кредитної активності відбувався протягом 70-80-х років. Так, протягом десятиліття з 1970 по 1979 р. середній показник співвідношення величини кредитів до ВВП зріс в 1,5 разу з 34,6 % до 52 %. А протягом наступного десятиліття 1980—1989 рр. цей показник зростає ще швидше (в 1,74 разу) і сягнув 90,5 % від ВВП. У наступне десятиліття (1990—1999 рр.) показник відносного рівня кредитної активності зростає, але зростає значно меншим темпом (1,15 разу). Його абсолютна величина становила 104 % від ВВП у середньому за десятиліття. На початку XXI ст. темпи зростання цього показника стали ще нижчими (1,13 разу), хоча його абсолютна величина сягнула рекордного для Франції рівня у 117 % від ВВП.

При цьому, що цікаво, якщо протягом 50—60-х років зростання рівня інфляції призводило до падіння рівня кредитної активності, хоча і при наявності певного (1,5—2 роки) лагу, то в 70—80-ті роки зростання інфляції не призводило до зменшення показника співвідношення кредитів до ВВП. Він лише трохи уповільнював темпи свого зростання. При цьому лаг у 1,5—2 роки зберігався і тут. Подібне співвідношення між темпами інфляції та темпами зростання величини кредитів до ВВП добре проглядається не тільки по річних, а й по усереднених даних. У 70—80-х роках середній щорічний показник інфляції був вищим ніж у 50—60-ті роки. У 70-ті він становив 8,9 %, а у 80-ті — 7,4 %, проте саме на ці десятиліття припадає найстрімкіше збільшення рівня кредитної активності у Франції, коли вона зросла до 52 та 90,5 % від ВВП. Після цього зменшення темпів інфляції співпадало зі зменшенням темпів зростання показника співвідношення кредитів до ВВП.

Це дає підстави для висновку про те, що зростання рівня інфляції у порівнянні з попереднім періодом не впливає на загальний рівень кредитної активності у суспільстві у довготривалому періоді. У довготривалому періоді причини змін у кредитній активності слід шукати не тільки у змінах рівня інфляції, а й у змінах деяких інших економічних показників. Зокрема, важливо

простежити у якому напрямі відбувалась зміна величини позикового відсотка.

Вивчення статистичних даних по змінах номінального та реального позикових відсотків у Франції свідчить про наявність впливу величини позикового відсотка на кредитну активність. Динаміка номінального позикового відсотка описує велику хвилю, проте ця хвиля лежить у протифазі до великої хвилі економічної кон'юнктури, у динаміці ж реального відсотка цю хвилю також можна простежити, проте її рух у значно більшій мірі відповідає динаміці хвилі економічної кон'юнктури.

Аналіз тенденції змін у величині реального позикового відсотка у Франції дає підстави для висновку про те, що саме його зміни стали важливим чинником, що зумовив зміни у напрямі руху кредитної активності. Особливістю ситуації на кредитному ринку Франції було те, що протягом усього періоду середня величина реального довгострокового відсотка була більшою за величину короткострокового відсотка, і рухались вони більш-менш паралельно. Подібне співвідношення у русі відсотків свідчить про те, що ринок адекватно оцінює ризики довгострокового капіталовкладення.

Окрім того, аналіз реального позикового відсотка свідчить, що кредитна система Франції з великим напруженням прилаштовувалась до високого та непрогнозованого рівня інфляції у 50-ті роки. Про це свідчить від'ємна величина реального як короткострокового, так і довгострокового позичкового відсотка у цей період. Саме це (від'ємна величина позичкового відсотка) і стала головною причиною того, що протягом цього періоду рівень кредитної активності практично не змінився.

При цьому у Франції на період найбільш інтенсивного зростання рівня кредитної активності (70—80-ті роки) припадає доволі низький, хоча і позитивний рівень реального позикового відсотка. Тобто адаптація кредитної системи країни до інфляції — з одного боку, та поступове зменшення рівня інфляції — з іншого боку, сприяли тому, що суспільство спромоглося реально зайнятися переоснащенням свого виробничого потенціалу. Проте, активне зростання рівня реального позикового відсотка у 90-ті роки призвело до того, що темпи зростання рівня кредитної активності значно знизилась. Причини цього слід шукати у стані реального сектора економіки, у тому, що технічне переоснащення виробництва у Франції в цей час було значною мірою вже завершено.

Стан реального сектора економіки виступає ще одним важливим чинником, який справляє суттєвий вплив на рівень кредитної активності суспільства. Зрозуміло, що у період, коли відбувається-

ся масштабне інвестування у створення нових галузей та у технічне переоснащення виробництва рівень і позикового відсотка і загальна величина кредитної активності будуть зростати. В той же час, завершення чи зменшення відповідних капіталовкладень буде провокувати зменшення рівня реального позикового відсотка. Саме тому 90-ті роки і стали прикладом того, що разом з інфляцією почав знижуватись не тільки рівень реального позикового відсотка, а й темпи приросту загальної кредитної активності.

Висновки

1. Теоретичні уявлення про зв'язок довгої хвилі економічної динаміки та кредитної активності, які на думку М. Д. Кондратьєва полягають у тому, що механізм довгої хвилі визначається кредитною сферою, не повністю підтверджуються фактами періоду 1950—2004 рр. (тобто 4 та частково 5 великих хвиль).

2. Аналіз рівня кредитної активності у Франції за цей період засвідчив, що її загальний рівень зростає. Проте відповідне зростання загального рівня кредитної активності відбувається нерівномірно. У даному процесі можна побачити певну хвилювальну динаміку: в період знижувальної стадії довгої хвилі ця активність зростала найінтенсивніше, у підвищувальній стадії довгої хвилі ця активність зростала найменшим темпом. Подібна динаміка кредитної активності у провідних економічно розвинутих країнах не відповідає існуючим теоретичним уявленням.

3. Аналіз динаміки рівня позикового відсотка у Франції засвідчив, що: 1) динаміка номінального позикового відсотка відбувається по хвилі, яка знаходиться у тій самій фазі, що і динаміка кредитної активності; 2) динаміка реального позикового відсотка відбувається по хвилі, яка знаходиться у протифазі щодо динаміки кредитної активності. Подібний зв'язок між динамікою рівня реального позикового відсотка та загальної кредитної активності є цілком логічним. Чим меншим є реальний позиковий відсоток, тим інтенсивніше за інших рівних умов буде зростати кредитна активність, а чим він більший — тим менш інтенсивно буде зростати кредитна активність у суспільстві.

Література

1. Кондратьев Н. Д. Проблемы экономической динамики. — М.: Экономика, 1989. — 526 с.
2. International Financial Statistics. — Yearbook. N.Y. 1970, 1990, 2000.

Стаття надійшла до редакції 06.12.2006